

LITTERATUR

TILL NATIONALSOCIALISMENS FÖRHISTORIA

Av d:r phil. ERICH WITTENBERG, Lund

Att utforska den nationalsocialistiska lärans ursprung är en av den moderna historieforskningens centrala uppgifter; först den fulla insikten i upphovet till en historisk irrlära förmår öppna vägen till att helt övervinna den. Försöker man sig på att utgrunda nationalsocialismens väsen, så måste man i första hand i densamma se en extrem uttrycksform för den moderna makttanken, som allbehärsande satt sin prägel på Europas historia under de två sista generationerna. Samtidigt måste man dock vara fullt på det klara med att aldrig en rörelse före nationalsocialismen med så demonisk kraft förfäktat åsikten om totala brytningar och revolutionära nydaningar i historieförloppet. Ingen har heller med så järnhård följdriktighet utvecklat och genomfört den brutala makttanken ända in i dess yttersta konsekvenser. I detta avseende är nationalsocialismen ett alltigenom nytt fenomen i Europas historia. Ju mer man fördjupar sig i denna företeelses egenart, desto tydligare blir dess sammanhang med alla antidemokratiska och antisocialistiska strömningar under 18- och 1900-talen; på samma gång kan man iakttaga, att det här är fråga om en så stark och medveten reaktion mot 17- och 1800-talens hela humana anda, att något liknande aldrig tidigare framträtt i historien. Den nära släktskapen mellan nationalsocialismen och både den absolutistiska välfärdsstaten och cesarismen i Napoleon III:s anda träder klart och tydligt i dagen. Redan denna häntydan klargör, vilken omfattande och svår uppgift det är att klarlägga den nationalsocialistiska doktrinens förhistoria.

Bland de politiska författare, som utmärka sig lika mycket genom självständighet i synpunkter som genom rikt och omfattande vetande, har *Kurt Stechert* med rätta väckt allmän uppmärksamhet i Sverige på grund av sina historiska forskningar. I sin nya bok: »Hur kunde det hända?» (Kooperativa, Stockholm 1943) försöker han att både historiskt och sociologiskt utreda det Tredje Rikets uppkomst. Huvudvikten lägger författaren på de sociologiska synpunkterna; i marxismens anda bemödar han sig om att härleda ett bestämt skikts politiska och andliga inställning ur dess ekonomiska förutsättningar. Hur intressant ett dylikt försök än kan vara, så täcker en sådan metod dock av principiella skäl icke hela problemet om Tredje Rikets uppkomst. Stechert inskränker sig nämligen i det väsentliga till

1. rent inrikespolitiska synpunkter, och
2. befattar han sig nästan uteslutande med tyska förhållanden, utan

att sätta dem in i deras större internationella sammanhang, vartill kommer, att han

3. tillämpar en ensidigt ekonomiskt orienterad metod på det historiska händelseförloppet. Dock är just denna ensidighet i arbetet lika mycket en styrka som en svaghet; i varje fall tillåter detta förfaringssätt att klart och skarpt belysa åtminstone en väsentlig sida i det historiska skeendet, nämligen politikens ekonomiska bakgrund. I en recensions knappa ram vilja vi i det följande försöka att kritiskt skärskåda Stecherts grundtes om det inre, nödvändiga sammanhanget mellan *konservatismen och nationalsocialismen*.

Stechert skiljer mellan en »aristokratisk-romantisk konservatism» och en »plebejisk konservatism». Den aristokratisk-romantiska konservatismen omfattar endast slutna adelskretsar, bär en esoterisk och utopisk prägel, under det att den plebejiska konservatismen söker anslutning till de breda lagren. Denna grunddistinktion, som genomgår hela boken, är dock sakligt ohållbar. Konservatismen är till sin natur en organisk helhetslära, som har sina rötter i 1700-talet och vilar på kristendomens grundidé om människosläktets andliga enhet, folkens egenart och samhörighet och bekännelsen till personlighets- och frihetstanken. I detta avseende står all europeisk konservatism i ett nära inbördes sammanhang. Konservatismens positiva inställning gentemot medelklassen och bondeståndet är en inre konsekvens av dess grundprincip. I övrigt är den sociala komponenten grundmotivet i all europeisk konservatism och kan bl. a. redan tydligt påvisas hos Burke och Adam Müller. Stechert leder den föregivna »plebejiska konservatismen» tillbaka till Held, Winkelblech och Bismarcks senare nära medarbetare Herman Wagener. Dessa män försökte, menar Stechert, att mobilisera hantverkarklassen och bondeståndet mot kapitalismen, och de voro samtidigt antisemiter, anti-liberaler och antikapitalister. I detta sammanhang erinrar Stechert om att det rörde sig om precis samma skikt, vilka senare gävo nationalsocialismen sitt stöd. Härvid påpekar författaren ytterligare, att just mellan 1840 och 1850 antisemitiska oroligheter utbröto i olika landsdelar av Tyskland, vilka skulle finna sin förklaring uteslutande i hantverkar- och bondeståndens antikapitalistiska inställning. Författarens här uppställda tes om det inre sammanhanget mellan konservatismen och de nämnda skiktens antikapitalistiska hållning är emellertid alltigenom förfelad. Av de av Stechert nämnda männen var blott Wagener i ordets egentliga bemärkelse konservativ; Winkelblech stod helt utanför en bestämd partigruppering, och Held hörde rent av till anhängarna av en radikal-demokratisk politik, som inte hade det ringaste att göra med konservatismen. Wagensers sociala program var ingalunda blott ett ensidigt medelklassprogram, utan fastmera en genomgripande socialreformatorisk planritning. Han tillhörde, som bekant, senare Bismarcks huvudmedarbetare vid uppläggningsen av 80-talets sociallagstiftning. För övrigt är marxismens favoritteori om den uteslutande ekonomiskt motiverade antikapitalistiska inställningen hos hantverkar- och bondestånden sakligt ohållbar. Konservatismens förståelse för dessa stånd är icke ett

uttryck för en retrograd ekonomisk samhällssyn, utan vilar på dess hänsyn till traditions- och pietetsvärden, vilka ha sin djupa förankring just in i dessa skikt. Av Stecherts övriga teser om det nära sambandet mellan konservatismen och nationalsocialismen kunna vi här tyvärr på grund av utrymmesskäl blott antyda ett och annat.

Stechert ser i den socialreformatoriskt intresserade hovpredikanten Stöcker under Bismarcktiden redan en tidig föregångare till Hitlers tankevärld. Han betonar i detta sammanhang Stöckers lidelsefulla antisemitism, hans program för en medelklass- och bondepolitik och hans åsikt om möjligheten att värma och vinna arbetarna för sitt kristligt-sociala budskap. Alldeles oberoende av frågan, om man över huvud i Stöcker, som ju har varit skapare av en egen partibildning, får se en typisk konservativ, verkar det högst förunderligt, att Stechert i sin analys av Stöcker väsentligen ansluter sig till den nationalsocialistiska historikern W. Franks biografi, som utkom år 1927. Här rör det sig emellertid icke om ett objektivt vetenskapligt forskningsarbete, utan om en utpräglad tendensskrift, vars syfte just var att förmå de konservativa till ett nära samarbete med nationalsocialisterna. Härvid betjänade sig Frank av Stöcker som paradfigur, för att göra ett dylikt närmande plausibelt för de konservativa. Franks skrift har på detta sätt tecknat in nationalsocialismens drag i konservatismen och därigenom vanställt denna. Då Stechert övertagit Franks resultat, måste det alltså leda till *en vrångbild av konservatismens väsen*.

Med hänsyn till den stora betydelse, som frågan om sammanhangen mellan konservatism och nationalsocialism har, ställas vi inför problemet, om verkligen Stöckers väg i konsekvent vidareutveckling måste utmynna i nationalsocialismen. I motsats till Stechert måste emellertid detta absolut förnekas. Stöckers antisemitism vilade på intet sätt på rasgrunder, utan var rent ekonomiskt motiverad. Stöckers kamp mot judarna, oförenlig både med kristendomens grundsatser och med konservatismens väsen som världsåskådning, åsyftade också på intet sätt emancipationens upphävande. I övrigt innehöll Stöckers program ingenting varken av ledare- eller av diktaturideologierna och avsåg icke omstörtande av den bestående författningen. Stöckers reform skulle fastmera försiggå inom dennas ram. Det är alltså fullkomligt uteslutet, att Stöckers väg någonsin hade kunnat leda till nationalsocialismen. Vidare måste vi lägga till, att de konservativa partiernas program varken på 1870- eller 1880-talen upptogo antisemitismen, och sålunda helt avveko från Stöcker just i den punkt, där Stechert ser förbindelselinjen Stöcker—Hitler.

Stechert finner vidare, för att framhäva ett väsentligt moment, i Tivoliprogrammet av år 1892 ett talande vittnesbörd om de konservativas förbund med de antisemitiska och de nationalistiskt-imperialistiska kretsarna. Han betonar i detta sammanhang, att det där bl. a. heter: »Vi bekämpa det allt starkare framträngande och upplösande judiska inflytandet på vårt folkliv.» Det är fullt riktigt, att denna programpunkt står i skarpaste motsats till den äkta konservatismens väsen. Kristendomen som ferment i en konservativ världs- och livs-

åskådning hyllar principiellt samvets- och tankefriheten och förkastar och fördömer därför antisemitismen i varje form. I övrigt är det emellertid sakligt alldeles förfelat att med hänsyn tagen endast till denna punkt över huvud underlåta en noggrann analys av Tivoli-programmet, som fallet är hos Stechert. Ty en dylik ingående och inträngande analys hade kunnat visa, huru uppträdandet av höger-radikala nationalister i princip är oförenligt med konservatismen.

Även för den alltyska rörelsen gör Stechert de konservativa ansvariga, dock med högst tvivelaktig rätt. Här försummar han, beklagligt nog, att göra en noggrann distinktion mellan målsättningen hos »Alltyska förbundet» och hos enstaka personer, som betecknat sig som »alltyskar». Därigenom väckes det oriktiga intrycket, att de konservativa, som tillhörde det »Alltyska förbundet», också delat och stött de krav, som framställts av enstaka, utanför detta förbund stående alltyska privatpersoner. Alltyska förbundet av år 1894 hade emellertid ett program, som ingenting hade att göra med chauvinism eller vålds- och maktpolitik; ursprungligen hade nämligen denna sammanslutning väsentligen till sin uppgift att värda de kulturella förbindelserna med utlandstyskarna. Den alltyska litteraturen, som yppigt utvecklade sig helt utan förbundets officiella gillande, bar dock, som Stechert med rätta klarlägger, en alltigenom maktpolitisk prägel och delar med nationalsocialismen bl. a. ledartanken, rasidén, tron på det till världsherravälde bestämda tyska herrefolket och liknande vanidéer. Sambandet mellan alltyskarna i denna bemärkelse och nationalsocialisterna är alltså otvivelaktigt. Stecherts utredning om alltyskarna är grundlig, ingående och betydelsefull, men han underlåter dock att sätta de enstaka alltyskarnas fanatiska krav i samband med de europeiska maktströmningarna, som dåförtiden hade sitt fotfäste i den franska revanschidén, den ryska panslavismen och den engelska imperialismen. I övrigt rör det sig här ju icke om ett i sig slutet partiprogram, utan om helt sporadiska idéspilloren av oansvariga, i opposition mot rikspolitiken stående privatpersoner. Vidare går det för långt, när Stechert med hänsyn till extrema yttranden av enskilda alltyska privatpersoner, som själva, dock alldeles med orätt, betecknade sig som konservativa, vill göra konservatismen i dess helhet medansvarig för dessa villfarelser. Just Tivoli-programmet hade helt i Bismarcks anda entydigt uttalat sig »för en måttfull kolonialpolitik under rikets skydd» och alltså avgjort förkastat en imperialistisk maktpolitik på andra folks bekostnad.

Grundfelet i Stecherts bok synes oss ligga i att han icke gör någon distinktion mellan konservatismen som i sig sluten världsåskådning och den rent partipolitiskt organiserade konservatismen. Ty först utifrån denna utgångspunkt är det över huvud möjligt att fastställa, i vad mån vissa politiska riktningar med rätta äro att anse som konservativa eller icke. Då konservatismen som världsåskådning icke existerar för Stechert, kunde han fullständigt ignorera den och i huvudsak sätta likhetstecken mellan konservatismen och nationalsocialismen. Konservatismen i sin egenskap av en i sig sluten världsåskådning var emellertid faktiskt ett betydelsefullt ferment i den

västerländska kulturen och den tyska odlingen före 1933. För att här vidröra endast tyska förhållanden, så var det den store konservativa statsfilosofen Stahl, som redan på 1840-talet skisserade ett märkligt arbetarskyddsprogram; Herman Wagener tillkom tjänsten att förbereda 1880-talets för hela Europa förebildliga tyska sociallagstiftning; på 1860- och 1870-talen voro de konservativa Gustav Schmoller och Adolf Wagner föregångsmän i utforskningen av de djupaste orsakerna till arbetarnas ekonomiska och andliga nödläge och visade vägar att övervinna det. De stora tyska historikerna Friedrich Meinecke, Hermann Oncken och Hans Delbrück, alla framstående banérförare för den konservativa idén, ha städse erkänt och varmt omhuldat varje folks egenart och med manlig kraft bekämpat det vanvettiga i en brutal maktpolitik. I denna anda ha de med rätt i alltyskarna sett den europeiska och den tyska kulturens dödsgrävare. I det mörka kaos efter 1918 ha bl. a. Hans Delbrück, Friedrich Meinecke och Ernst Robert Curtius avgjort förfäktat folkförsoningens idé och klart insett nationalsocialismens faror. Det kan alltså icke vara tal om att de konservativa banat vägen för nationalsocialismen, fastmera var konservatismen sitt sanna väsen likmätigt just ett fast bälverk mot den alltmera omkring sig gripande nationalistiska makttanken. Det har icke blott varit en tillfällighet, utan djupt grundat i Tysklands historia, att nationalsocialisterna sett och ännu se sin dödsfiende i konservatismen. Ty det ena utesluter här faktiskt det andra. Det är över huvud mycket beklagligt, att Stechert icke beaktat detta.

Stecherts bok är utomordentligt intressant och utgör en instruktiv källa för studiet av makttanken, sådan den bottnade i alltyskarnas läror och idéer; visserligen är den ingen uttömmande analys av Tredje Rikets uppkomst, men väl ett värdefullt bidrag därtill. Om varje folk finner inom sig män, som ha mod att gå till rannsakan med sitt eget folk och med samma brännande energi som Stechert bekämpa maktläran, så har därmed det första stora steget till en inbördes försoning mellan folken tagits. I denna mening är Stecherts väl ensidiga, men ärliga och kunskapsrika bok värd ett ingående studium.

Litteratur: Jfr min bok: »Historiska idéer och makter», Stockholm 1944, och min uppsats: »Konservatismen, belyst av tysk historisk litteratur» i Historisk Tidskrift, 1944, häfte 2.

EBBA BRAHES DOMÄN

Av skrifställare CARL-GUSTAF THOMASSON, Lund

David Klöcker Ehrenstrahls utomordentliga målning i Riddarhuset av den åldrande Ebba Brahe ger en levande och pregnant bild av den berömda kvinnans fysionomi. Den har ingenting av den annars så

vanliga schablonen hos porträtt från äldre tider, där den ena figuren föga skiljer sig från den andra. Man tycker sig verkligen få ett begrepp om hur hon såg ut. Porträttet har en även för Ehrenstrahl anmärkningsvärd individualisering. Myndig, elegant och voluminös sitter hennes grevliga nåde iförd en mörk, mantelskuren robe över en vit underklänning, ett säkerligen kostbart smycke sammanhåller urringningen i bröstet och på huvudet bär hon en kokett, dokliknande mössa över de omsorgsfullt friserade lockarna. Blicken är fast men kanske en aning trött och nedlåtande, näsan lång och inte utan en uppåtsträvande, ganska kraftig avslutning. Men det som ger hela utseendet karaktär är den hårt slutna, ytterst bestämda munnen med den lätt framskjutande underläppen, som nedåt fortsättes av ett energiskt, terrassformat hakparti. I bildens högra hörn är textat: »Fält-herrinnan De la Gardie Fr(u) Gref(vinnan) Ebba Brahe.» Det är bilden av en kraftnatur, av en av det nyskapade stormaktsväldets mest betydande och mest imponerande kvinnor. Lika karakteristisk och bestämd är hennes namnteckning »Ebba braa greuina til läckiö», med många streck under Läckö — det var ju det gods, där hennes älsklingsson, den lysande Magnus Gabriel De la Gardie en gång skulle hålla hov med sin furstinna.

Om Ebba Brahes kärlekshandel med den två år äldre Gustaf II Adolf vet man egentligen inte mycket och det förefaller mer än troligt, att dess betydelse hittills överexponerats en smula. Emellertid synes denna romantiska ungdomshistoria ha stått i vägen för ett giftermål för skön Ebba i laga tid, ty hon var 22^{1/2} år gammal när hon midsommardagen 1618 trädde i brudstol med den tretton år äldre Jacob De la Gardie, Carl IX:s och Gustaf II Adolfs frejdade fältherre, som tre år tidigare blivit den förste greven med detta namn. Det var nämligen trots åldersskillnaden makarna emellan en hög ålder för en brud på den tiden, då man hade ett utseende som Ebba Brahe och då de unga damerna ofta gifte sig i 14–15-årsåldern. Äktenskapet blev av allt att döma mycket lyckligt. Grevinnan Ebba födde sin make 14 barn, det första 1619, det sista 1638 vid 42 års ålder. Av barnen uppnådde precis hälften mogen ålder. Samtliga nådde även höga ställningar i samhället och ingingo synnerligen ståndsmässiga giften. Äldst av dem var den av modern avgudade Magnus (född 1622), som ju gått till historien i minst lika hög grad som sina föräldrar. Hans giftermål den 7 mars 1647 med pfalzgrevinnan av Zweibrücken och Bayern, prinsessan Marie Euphrosyne, drottning Christinas kusin och Carl X Gustafs syster, var säkerligen den lyckligaste dagen i den bördsmedvetna och stolta Ebba Brahes liv. Som många kraftnaturer var hon inte så noga om medlen, när det gällde att slå vakt om sin älskade avkomma. Hon stod vid denna tid, vid något mer än femtio års ålder, ännu på höjden av kraft och livsenergi.

Jacob De la Gardie saknade kanske inte helt intresse för byggnads- och inredningsproblem, och de stora krigsbytena tilläto honom och hans gelikar att offra stora summor på dylikt, även om det ofta var

¹ William Karlson: Ebba Brahes hem. C. W. K. Gleerup, Lund 1943. 238 sid.

besvärligt t. o. m. för de rikaste att på grund av den helt dominerande naturahushållningen komma över kontanter i tillräckliga mängder. Men det huvudsakliga arbetet härmed kom självfallet att åvila »fält-herrinnan», och det var något som på pricken sammanföll med hennes läggning och smak. Herrskapet De la Gardie-Brahe förde ett mycket stort hus både i huvudstaden och på sina gårdar på landet. På det nuvarande Carl XII:s torg uppbyggde makarna det bekanta palatset Makalös — det brann ned 1825 efter att ha stått i närmare 200 år —

och förvärvade även andra fastigheter med tiden. De byggde också det efter De la Gardie uppkallade Jacobsdal, numera Ulriksdal.

Inredningen i stormanshemmen både före och efter trettioåriga kriget var det nog så och så med, liksom givetvis med tonen och hyfsningen. Den franske legationssekreteraren Ogier skriver i en dagbok, som han förde under en resa i Sverige 1634—35: »För övrigt finnas i de svenska stormännens salar och rum inga bonader, ingenting utom bara trästolarna; ingenting pryddligt och elegant finnes här utom blotta stolarna. På de vitmenade väggarna hänga några tavlor...» Och på ett annat ställe i samma dagbok berättar den unge fransmannen efter att ha gästade ett par riksråd, att i själva matsalen saknades tapeter på väggarna, det enda som fanns var en »himmel» över bordet, som skulle tjänstgöra som uppfångare för spindlar och annat otäckt. Det hade annars fallit ned i maten.

Det skulle emellertid ta upp sig i det avseendet också, och här spelade Ebba Brahe såvitt man kan se av de bevarade dokumenten en av pionjärrollerna. Hennes gemål var en mycket »snäll man», som uppriktigt älskade sin ståtliga och dugande hustru och sina vackra och begåvade barn. Han tyckte även speciellt om att vara givmild och chevaleresk mot maken och de uppväxande tre döttrarna. Men t. o. m. han reagerade ibland mot gemålens vidlyftiga byggnads- och inredningsplaner, för att nu inte tala om hennes väldiga räkningar hos Claude Rocquette-Hägerstierna och andra leverantörer och nipperförsäljare i in- och utlandet. Ebba Brahe beskärdes ett långt liv, hon blev 78 år gammal, men in i det sista var hon lika noggrann, ja, kokett i fråga om inte bara de olika gårdarnas husbyggen med tillhörande inventarier utan även och kanske allra mest när det gällde kläder och smycken. Hon blev helt enkelt desperat om hon fann, att någon sak av betydelse i hennes omgivning eller någon detalj i hennes väldiga garderob inte var up to date. Hon var rent av litet parvenymässig men kanske ändå ett barn av sin tid i sin aversion mot gamla saker — även prydnadsföremål av värde — och kärlek till allt nytt. När den älskade Magnus i början av 1640-talet är ute på sin långa bildningsresa och kommit till Paris fick han många kommissioner av sin mor, vilka han utförde med all sonlig kärlek och omsorg. Men innan hans mor fått besked var hon mycket orolig — sonen var ju så ung och man vet hur ungdomar äro. Hon bad honom enträget lägga på minnet, hur de klädde sig »därute», och mot slutet av ett brev till Magnus tillägger hon nästan rörande: »Käre son förgät det inte.» Man förstår att det betydde mycket för henne.

Den 12 augusti 1652 avled Jacob De la Gardie i sitt palats Makalös vid det dåvarande Stortorget, och Ebba Brahes mer än tjugoföråriga änketid börjar. Maken hade redan 1641 drabbats av en starrartad ögonsjukdom, som efter en ohygglig behandling av en kvacksalvare praktiskt taget berövade honom synen för återstoden av hans liv. Med upphöjt lugn och beundransvärd viljestyrka tog han denna svåra prövning. Ebba Brahe visade också styrkan i sin natur inför motgången och därtill en för henne rätt ovanlig sinnets förkrosselse, som hon särskilt blottade i breven till sin bästa vän Margaretha Boije.

I sitt 1650 upprättade testamente riktar Jacob De la Gardie följande ord till sin maka: »Jag betackar min älskeliga, kära gemål för all dygdig och kärlig benägenhet, som hon mig i många måtto uti vårt äktenskap och min svaghet troligen (trofast) bevisat haver, käriligen begärandes, att om av mig av mänsklig svaghet kan vara hänt och något emot gjort, hon då sådan av infödd dygd och kristlig kärlek ville mig förlåta och taga värd om barnen.» Efter gemålens död undertecknade Ebba Brahe alltid sina brev »Ebba braa en högt bedrövad».

Ensam och utan den stora hjälp och tröst hon haft av gemålens råd och anvisningar, även sedan han blivit blind, hade Ebba Brahe nu ansvaret för ett väldigt egendomskomplex. De äldre barnen voro visserligen vuxna och de yngre växte till — Magnus var ju gift sedan fem år tillbaka och riksråd och vid denna tid högt i gunst hos den unga drottningen. Men Ebba Brahe synes ha funnit tröst i det myckna arbetet, de långa och tröttande inspektionsresorna från den ena gården till den andra och allt bestyr ute och inne. Hennes favoritställe blev så småningom Runsa i Uppland, där hon mer än sjuttio år gammal påbörjade uppförandet av den alltjämt bevarade, låga, mycket tilltalande herrgårdsbyggnaden. I Uppland, närmare bestämt i Veckholms kyrka, blev hon också efter sin död gravsatt vid sidan av sin make. Magnus och de övriga barnen hedrade föräldrarnas minne med en marmortavla med Jacob De la Gardies stamträd samt flera andra gåvor. Till Kulla kyrka i Uppland skänkte Ebba Brahe vidare ett underbart krucifix, som lika gärna kunde ha utförts i våra dagar av någon modern mästare. På sin gård Svanå i Västmanland uppförde hon likaledes ett till våra dagar bevarat corps de logis, av samma låga typ som det på Runsa men betydligt mindre och enklare. Efter sin makes död förvärvade hon 1655 av Louis De Geers sterbhus ett stenhus vid Götgatan 16 på Södermalm, nu på ett sorgligt sätt profanerat. Vidare ärvde hon 1658 Käggleholm i Närke (slottsbyggnaden brann ned 1712) och 1662 efter en livlig arvsprocess Tullgarn, det nuvarande kungliga lustslottet. Ett decennium efter roskildefreden passade hon vidare på att för synnerligen gott köp förvärva Stora Herrestad i närheten av Ystad, på den feta slätten »söder om landsvägen». På sina gårdar i Bergslagen drev hon både gruvor och järnförädling.

En föreställning om det hus Ebba Brahe förde får man av en av-löningslista från ett av hennes senare år, 1670 (hon dog 1674). Den upptar en »hovbetjäning» för grevinnans personliga räkning på 60 personer. Lönerna varierade från 1,000 riksdaler om året till »hovpredikanten», d. v. s. husprästen Lars Dufwa, till 25 riksdaler till trädgårdsdrängen Mattis. Läger man därtill alla underlydande och anställda vid de gårdar och företag, där grevinnan endast tillfälligt uppehöll sig i och för inspektion o. dyl., blir det en imponerande skara. Under Jacob De la Gardies livstid fanns dessutom, för det mesta på residenset Makalös i Stockholm, ett obestämt antal uppvaktande unga pager och tärnor av adlig börd.

I flera testamentariska förordnanden lade den gamla Ebba Brahe sina barn på hjärtat att respektera hennes önskemål och »leva i sämja,

kärlek och ett rätt syskoneförtroende med varandra, att inte edra ovänner må få sin fröjd över er». Emellertid hade hon, blind av sin kärlek till den äldste sonen och hans avkomma, varit synnerligen partisk till hans hus' förmån och även i allmänhet gynnat de tre sönerna på de lika många döttrarnas bekostnad — den andre till mogen ålder komne sonen, Jacob Casimir, född 1629, stupade 1658 under belägringen av Köpenhamn. Det blev också trots alla moderliga förmaningar en mer än trettioårig process mellan arvingarna, allt intill tredje led, vartill reduktionen kom och ytterligare trasslade till utredningen.

Av Ebba Brahes rikhaltiga lösörebo känner man numera inte mer än två föremål med säker härledning. Det ena är det redan nämnda krucifixet i Kulla sockenkyrka i Uppland, det andra den härliga silverljuskronan i Storkyrkan i Stockholm. Den sistnämnda var av donatrisen ursprungligen avsedd för Veckholms kyrka, där hon och hennes gemål som nämnts ha sitt gravkor, men barnen handlade annorlunda efter hennes bortgång. Troligen tyckte de att den pampiga silverkronan passade bättre i Storkyrkan. Den 24-armade malmkrona, som alltjämt hänger i mittelgången i jämnhöjd med predikstolen i Veckholms kyrka, har förmodligen skänkts av Ebba Brahes barn och är då uppenbarligen att betrakta som en ersättning för silverljuskronan i Storkyrkan.

Om allt detta och mycket därtill berättar antikvarien vid Kulturhistoriska Museet i Lund, fil. d:r William Karlson i sitt utomordentligt intressanta och välgjorda senaste arbete, »Ebba Brahes hem». Det är till stora delar en förstahandsskildring med en speciell tonvikt på ett antal synnerligen målade gårdsinventarier samt ett silverinventarium, som i original finnas i Riksarkivets och Lunds Universitetsbiblioteks samlingar. Den museale fackmannen tolkar bl. a. i en utförlig notavdelning närmare sexhundra numera ur bruk komna eller i förändrad betydelse använda namn på husgeråd, nipper och alla de olika materialier, varav de voro tillverkade. Den som är intresserad för dylikt har en utmärkt hjälp av ett nominalregister till denna avdelning. Men först och sist är detta exceptionellt vackert utstyrda arbete — en given pristagaraspirant vid någon bokutstyrseltävlan! — en levande kulturhistorisk exposé, ett ytterst värdefullt komplement till mera centrala arbeten om en i flera avseenden stor tid i vår historia. Det är utfört med en smak, en ackuratess och en omsorg, som äro förtjänta av den största uppskattning.